

СИСТЕМА ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА КИТАЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

Н. Кірносова

Хоча будь-яка мова є знаковою системою, створеною для передачі інформації в закодованому вигляді, перекодування з однієї системи в іншу (тобто, переклад), як відомо, рідко коли може бути здійснене механічно. Через це процес перекладу завжди розуміється як творчий процес, який, втім, має свої закономірності. Встановлення цих закономірностей залишається довгий час одним із наріжних завдань перекладознавства.

Спираючись на практику перекладу можна стверджувати, що процес перекладу загалом зводиться до двох випадків – 1) коли в мові перекладу є *відповідники* одиницям мови оригіналу, і тоді переклад/перекодування думки, висловленої в оригіналі, справді, здійснюється механічно; 2) коли в мові перекладу таких відповідників немає, і тоді відбувається творчий процес пошуку *замінників*, через які все ж можна передати висловлену в оригіналі думку. З огляду на неусталеність термінології пропонуємо перший випадок визначити як *еквівалентний переклад*, а другий – як *трансформативний*.

Для теорії перекладу перший випадок (*еквівалентний переклад*) не становить особливого інтересу, а от другий (*трансформативний переклад*) – навпаки, не дає теоретикам спокою, проваючи їх на пошуки узагальнюючих основ. Як результат цих пошуків, створюються класифікації способів перекладу, до складу яких одним із найважливіших пунктів входить система трансформацій, яка регламентує шляхи пошуку *замінників*.

Наявність системи трансформацій для площини двох мов суттєво полегшує процес перекладу, адже в такій системі узагальнено найоптимальніші шляхи для вирішення (а не готові рішення!) тих чи інших проблем.

Для площини “українська–китайська мови” такої системи поки що не розроблено, проте як в українському, так і в китайському перекладознавстві існують системи трансформацій, зорієнтовані на переклад із цих мов на англійську та навпаки. Ми пропонуємо здійснити порівняльний аналіз двох існуючих систем і, таким чином, зробити перший крок до створення нової системи трансформацій, яка могла б функціонувати в площині “українська–китайська мови”, і, можливо, мала б вищий ступінь універсальності, порівняно з наявними класифікаціями.

Почнемо з українського перекладознавства. Як відомо, у європейській лінгвістиці одну з перших класифікацій способів перекладу розробив Я. Й. Рецкер. Він запропонував розрізняти 3 способи перекладу:

віднайдення еквівалента – коли в мові перекладу знаходимо рівнозначні відповідники одиницям мови оригіналу, які не залежать від контексту (найчастіше – терміни).

віднайдення аналога – коли багатозначній одиниці в одній мові знаходимо декілька різних одиниць в іншій. Аналоги, на відміну від еквівалентів, визначаються контекстом.

адекватна заміна – коли словарних та фразових відповідників не знаходимо й тому вдаємося до змін (трансформацій) на рівні форми, які, втім, дозволяють передати зміст оригінала.

Останній пункт класифікації виявився найменш регламентованим і тому найбільш провокативним, тож інші дослідники продовжували спроби впорядкування можливих випадків адекватних заміни і, таким чином, деталізували концепцію Я. Й. Рецкера. В українському перекладознавстві питання трансформацій вивчає професор І. В. Гарник. Він пропонує виділяти 4 типи трансформацій:

Таблиця 1.

Система трансформацій в українському перекладознавстві

№	лексичні трансформації	граматичні трансформації	лексико-граматичні трансформації	лексико-семантичні трансформації
1	конкретизація	заміна частин мови	функціональні заміни	логічний розвиток значень
2	генералізація	заміна членів речення	антонімічний переклад	метонімічні зрушення
3	зміщення	заміна типу речення		метафоричні зрушення
4	додавання	синтаксичні перестановки		цілісне перетворення
5	вилучення	членування речень		компенсація втрат
6		об'єднання речень		

Детальніше про кожен пункт цієї класифікації дивись [1].

У китайському перекладознавстві також провадилися дослідження особливостей перекодування інформації з однієї мови на іншу, і сформувалася своя система способів перекладу. Представимо її в таблиці:

Таблиця 2.

Система трансформацій у китайському перекладознавстві

№	词法翻译	句法翻译	辞格与翻译
1	对等译法 еквівалентний переклад	换序译法 синтаксичні перестановки	直译法 еквівалентний переклад
2	具体译法 конкретизація	断句译法 членування речень	意译法 адекватний переклад
3	抽象译法 абстрактизація	转句译法 логічний розвиток значень	弥补法 компенсація втрат
4	增词译法 додавання слів	合句译法 об'єднання речень	
5	省词译法 вилучення слів	缩句译法 скорочення речень	
6	合词译法 об'єднання слів	转态译法 заміна типу речення	
7	转性译法 заміна частин мови	正反译法 антонімічний переклад	
8	换形译法 заміна форми		
9	褒贬译法 переклад експресивного забарвлення		

Детальніше про кожен пункт цієї класифікації дивись [3].

Як бачимо, дві системи не в усьому співпадають, але й не кардинально різняться. Найперше, звернемо увагу на спільний для обох систем недолік – непослідовність у формулюванні родових понять класифікації, якими виступають назви родів трансформацій.

Так, в обох класифікаціях виділяються *лексичні* й *граматичні* трансформації відповідно до двох різних рівнів мовлення (слово й речення), на яких ці трансформації відбуваються. Однак, в обох класифікаціях не береться до уваги наступний за словом і реченням рівень *дискурсу*, тому трансформації які відбуваються на цьому рівні визначаються непослідовно – або як міжрівневі (лексико-граматичні та лексико-семантичні в українській системі), або як виділені не відносно рівня, а відносно способу мовлення (“стилістика й переклад” у китайській системі).

На нашу думку, створюючи систему трансформацій, доцільно обрати підставою для виділення родових понять саме рівні мовлення, на яких трансформації відбуваються. Таких рівнів принаймні три – слово, речення, дискурс. Виділені як в українській, так і в китайській системах видові поняття (власне, назви трансформацій) цілком природно можуть бути розподілені між цими трьома родовими – лексичними, граматичними та дискурсивними трансформаціями. У такому разі до дискурсивних слід буде віднести метафоричні та метонімічні зрушення, цілісне перетворення й компенсацію втрат.

З іншого боку, у китайській класифікації простежується непослідовність у виділенні власне видових понять – до двох пунктів системи трансформацій включено й еквівалентний переклад, який цілком правомірно, на нашу думку, винести взагалі за межі системи трансформацій як окремий спосіб перекладу. Наявність такого пункту як еквівалентний переклад свідчить про нижчий ступінь узагальненості китайської системи трансформацій порівняно з українською.

Нарешті, перейдемо від аналізу недоліків до пошуку спільного й своєрідного в обох класифікаціях.

Відразу ж зауважимо, що своєрідне розуміння окремих понять може спостерігатися навіть за умов спільної назви трансформації й спільного її визначення. Як приклад, можна порівняти визначення в китайській та українській системах трансформації конкретизації – якщо в українській системі під цією трансформацією мається на увазі *заміна* родового поняття видовим (наприклад, якби ми слово *дерево* переклали словом 松树), то в китайській – *додавання* родового поняття до родового (наприклад, коли слово *реклама* перекладаємо 广告资料 – де слово 广告 є родовим поняттям, а 资料 – видовим).

Подібна ситуація спостерігається й з іншими трансформаціями, назви й визначення яких значною мірою співпадають: з додаванням і вилученням – на лексичному рівні, із синтаксичними перестановками, об’єднанням і членуванням речень, заміною типу речення на граматичному рівні. Зазначені випадки своєрідного розуміння трансформацій ще чекають на докладніший аналіз.

Для створення системи трансформацій у площині “китайська – українська мови” варто поміркувати й визначитися з родовою приналежністю тих трансформацій, які, маючи спільні назви, виявилися в різних розділах двох класифікацій. Наприклад, антонімічний переклад – в українській класифікації вважається лексико-граматичною трансформацією, а в китайській – суто граматичною; заміна частин мови в українській класифікації вважається належною до рівня речення, а в китайській – до рівня слова; заміна форми, яка, власне, відповідає функціональній заміні, у китайській класифікації віднесена до лексичних трансформацій, тоді як в українській – до лексико-граматичних тощо. Однак, це – вже завдання для іншої статті.

Варто також звернути увагу й на ті види трансформацій, які цілком відрізняються в обох класифікаціях. Наприклад, метафоричні й метонімічні зрушення

української системи не мають відповідників у китайській, однак ми вважаємо, що вони можуть розумітися як частковий випадок адекватного перекладу з китайської системи. А от трансформація об'єднання слів властива лише при перекладі з китайської мови, у якій поширені сполучення із двох двоскладових синонімів (які й об'єднуються при перекладі в одне слово).

Отже, ми вважаємо, що в українському перекладознавстві на часі створення системи трансформацій для площини “українська–китайська мови”. Ми вважаємо, що в основу такої системи варто покласти поділ трансформацій за трьома рівнями – лексичним, граматичним, дискурсивним, але розподіл видових понять (власне трансформацій) між цими родовими поняттями ще потребує подальшої розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарник І. В. “Типологія перекладацьких трансформацій” (Навчально-методична розробка на базі англійської мови). – К.: МІЛП, 2001.
2. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М., 1974.
3. 实用翻译教程/冯庆华编著。上海：上海外语教育出版社，2001。– 761页。